

TÜRKİYE’İN DEMOKRATİKLEŞME SERÜVENİNDE ÖNEMLİ BİR AKTÖR: KADIN

Yrd. Doç. Dr. Tuğba YOLCU
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
tyolcu@osmaniye.edu.tr

ÖZ

Demokrasi günümüzde her alanda kendini gösteren çok boyutlu bir olgudur. Demokrasi insan ögesi üzerine kurulu bir sistemdir. Bu sistem içinde kadının ayrı bir önemi vardır. Geçmişten bu yana kadın, gerek toplumsal normlar gerek fiziki yapısı itibari ile olsun toplumsal ve siyasi alanda ikinci planda yer almıştır. Demokrasi kökenleri “demos” ve “kratia” kelimelerine dayanmakta olup halkın yönetimidir. Bu noktada halk kavramına cinsiyet ayrımı yapılmadan kadın unsurunun dahil edilmesi gerçek anlamda demokrasi anlayışını ifade edecektir. Kadının siyasi alanda hak sahibi olması demokrasi açısından en önemli gelişmelerden biri olduğu şüphesizdir. Bu nedenle çalışmamızda Tanzimat ile birlikte başlayan modernleşme çabalarında kadınının yerine ve kadına tanınan haklara değinilerek, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş döneminde kadının siyasal alandaki yeri analiz edilecektir. Böylece demokratikleşme süreci içinde kadın haklarının süreci ne yönde etkilediği belirlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Demokratikleşme, Kadın, Kadın Hakları

An Important Actor in Turkey's Democratization Adventure: Women

Abstract

Contemporarily democracy is a multi-dimensional phenomenon that is pointed out in every field. Democracy is a system that is constituted on human factor. There is a special concern on women in this system. From past to present, women fall into the second plan in social and political spheres with both its social norms and its physical structure. The origin of the word "democracy" is based on "demos" and "kratia" and means the self-government of people. In this point, to include the woman factor without making sexism will reflect the understanding of the democracy in real terms. It is beyond doubt that right ownership of women in political fields is one of the most important developments in the perspective of democracy. For this reason, we will analyze the place of women in the political scene in the era of establishment of the Republic of Turkey by referring to the place of women and the rights recognized in the modernization efforts that started with Tanzimat in our work. In this way, it will be tried to determine how the rights of women in the democratization process affect the process.

Keywords: Democracy, Democratization, Woman, Women's Rights

1. GİRİŞ

Demokrasi Eski Yunan’da ortaya çıkmış bir kavramdır. Ancak Eski Yunan demokrasisi günümüz demokrasi anlayışından farklı olarak siyasal alanda eşitlik ilkesini sadece erkek vatandaşlar arasında uygulamaktaydı. Kadın ve köleler siyasal sistemden dışlanmıştı. Özgür erkekler üzerinde uygulanan bir demokrasi anlayışı vardı. Vatandaş olarak görülen erkekler arasında bir demokrasi uygulanmıştır. Dönemin şartlarına göre böyle bir anlayışın demokrasi sayılması doğaldır ancak günümüzde gerçek demokrasiler oy hakkı tüm bireylere tanınmıştır.

Kadınların demokrasiler içinde önemli bir yeri vardır. Demokratikleşme süreçlerinde önemli bir aşamayı kadına verilen haklar oluşturmaktadır. Demokratik süreçlerde kadına siyasal hakların verilmesi bir aşama olarak kaydedilmiştir. Türk demokratikleşmesinde de kadına siyasal hakların verilmesi ve demokratik sistemde aktör olması modernleşme çabalarının bir ayağını oluşturmaktadır.

Geçmişten günümüze haklar açısından değerlendirildiğinde demokrasiyi en çok kadınlar istemelidir. Toplumsal alanda yaşanan ayrımcılığı gidermenin bir yolu da siyasal alanda verdikleri mücadele ile gerçekleşecektir. Bu da kadınların daha fazla temsili ve haklarının farkında olmalarına bağlıdır.

Kadın haklarının temeli Tanzimat fermanı ile atılmış ve cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana gelişme göstererek devam etmiştir. Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verildiği 1934 yılında kadın ve erkek siyasal alanda eşit konuma getirilerek bu durum hukuki bir zemin bulmuştur. Toplumsal alanın kalkınması ve ilerlemesi kadın ve erkeğin eşit olması ile mümkün olmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda kadının demokratikleşme sürecinin neresinde ve nasıl yer aldığına bakılarak sürecin devamında nasıl bir etki yarattığı analiz edilecektir.

Çalışmada Tanzimat ile birlikte başlayan modernleşme çabalarında kadının yerine ve tanınan haklara yer verilerek, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş döneminde kadının siyasal alandaki yeri analiz edilecektir. Böylece demokratikleşme süreci içinde kadın haklarının süreci ne yönde etkilediği belirlenmeye çalışılacaktır. Çalışmaya öncelikle demokrasi ve demokratikleşme kavramlarını tanımlayarak başlamakta yarar vardır.

2. DEMOKRASİ VE DEMOKRATİKLEŞME KAVRAMI

Bilindiği üzere Yunan kökenli bir kavram olan demokrasi, Yunanca da halk kitlesi, yurttaş anlamlarına gelen demos ve iktidarı kullanarak egemen olmak anlamına gelen kratein kelimelerinden oluşmaktadır (Demir, 2010: 599). Demokrasi en basit tanımı ile halkın kendi kendini yönetme biçimidir. Bugünkü anlamı ile demokrasinin tanımını yaparsak; liberal değerleri yani birey hakları, parçalı ve denetim altındaki siyasal iktidar, anayasal yönetimi en fazla tatbik ve temsil yeteneğine sahip siyasi yönetim biçimi olarak adlandırılabilir (Yayla, 2004: 63). Demokrasi kavramı genel olarak bir siyasal sistemi anlamlandırır da çoğu zaman değerler sistemi olarak da kullanılmaktadır. Bu noktada demokrasiye ilişkin farklı yazarlarca farklı tanımlar mevcuttur.

Demokrasiye değer yargılarından çok yönetim biçimi olarak tanımlayan Schumpeter (1968:159) demokrasinin temel değerleri olan özgürlük, eşitlik, adalet ve katılım gibi birçok unsurun gerçekleşmesini çabalayan ve tüm toplumsal kesimleri içine alan bir örgütlenme tarzından ziyade, değer yargılarından arındırılmış bir şekilde sadece bir hükümet kurma metodu olarak değerlendirmektedir. Böyle bir hükümet sistemini kurabilmek için toplumsal yaşamın bütünü otoriter ideolojik projeden kurtarmak gerekmektedir (Przeworski,1986: 58).

Demokrasi kavramına güç noktasından değinen Barber (1995: 196) ise katılımcı tarzdaki güçlü demokrasiyi, bağımsız bir temelin yokluğunda çatışmayı, sürekli kendine en yakın yasalarını oluşturma süreci ve bağımlı özel bireyleri özgür yurttaşlara ve kısmi ve özel çıkarları da kamusal iyilere dönüştürebilen siyasal bir cemaatin yaratılması olarak tanımlar.

Demokrasi, tanımlarından da anlaşılacağı üzere, temel olarak dört farklı unsurdan oluşmaktadır. Bunlar özgürlük ve eşitlik, siyasal temsil, siyasal katılım ve haklardır.

Temel hak ve özgürlükler alanında; “özgürlük”, “insan hakları”, “kamu özgürlüğü”, “kişi hakları”, “vatandaş hakları”, “temel haklar”, “anayasal haklar” gibi hakları içermektedir. Bu kavramlardan öncelikle hak kavramını tanımlarsak; hak özgürlüğün somutlaştırılmış biçimidir (Gözler, 2001: 146-147). Hak ve özgürlüklerle donatılmış baskılardan arınmış birey demokrasinin odağında yer alır ve her şey bu odağa göre konumlanır. Demokrasi ise kurumların, örgütlerin, yöntemlerin, tekniklerin bütünü olarak bu özgürlük üzerine kurulmuştur (Selçuk,1999: 23).

Demokrasinin en temel unsurlarından biri de siyasal temsildir. Temsil kavramının siyasal alana girmesi ile birlikte halk, “temsil olunan kişi”; halkın seçtiği kişiler de “temsilci” olarak kabul edilmiştir (Gözler, 2001: 117). Siyasi alanda temsil işlevini yerine getiren kurum ise parlamentodur.

Katılımcılık olgusu da diğer bir demokrasi ilkesidir. Katılım ilkesi öncelikli olarak halkın temsilcilerini seçmeyi içerir. Ancak bununla sınırlı değildir. Bunun yanında uygulamalara ve kararlara örgütleri aracılığı ile belirli zamanlarda katılması, bu kararları etkilemesi ve gerektiği zamanda da değiştirebilmesidir (Demir, 2010: 603).

Bu temel unsurların sağlanması zamanla olmaktadır. Bu bir süreçtir ve bu süreç demokratikleşme olarak adlandırılmaktadır. Kapsamlı ve karmaşık olan bu süreçte insan hakları, siyasal haklar ve hukuk devleti gibi bir takım unsurların yer alması gerekmektedir. Demokratikleşme yetkilerin halka devredildiği bir süreçtir. Bu

sürecin sonunda halk iradesinin önünde ve üstünde hiçbir iradeye yer kalmaz. Bu süreçte devlet giderek buyurgan olmaktan çıkar buyurulan bir kuruma dönüşür. İdeal anlamda demokratikleşme sürecinin sonunda toplumda ne tabular vardır ne de devletin dayattığı bir ideoloji vardır (Zengin, 1995:118).

Demokratikleşme, kişi hak ve hürriyetlerinin toplumda ortak kullanılması şeklinde de algılanmalıdır. O'Donnell (1996) bu süreci iki geçiş kavramı ile anlatır. Birincisi, otoriter yönetimden demokratik hükümetin yerleştirilmesine geçiştir. İkincisi ise, demokrasinin yerleşikleşmesine, yani demokratik sistemin işlevsel olarak etkin duruma gelmesine geçiştir. Bu iki sürecin gerçekleşmesinde birçok etmen vardır.

Demokratikleşme sürecine etki eden etmenler siyasal ve hukuksal, toplumsal, ekonomik ve tarihsel etmenlerdir. Bu süreçte kadın hakları toplumsal etmenler içinde değerlendirmek mümkündür. Her devletin bir egemen sınıfı temsil ettiği düşünülürse, eskiden devlete yakın olabilmek için yönetimi elinde bulunduran üst sınıfın üyesi olmak gerekirdi. Günümüzde ise bu yakınlık artık sınıfsal bir ayrıcalığı zorunlu kılmamaktadır. Toplum içerisindeki bütün ayrımcılıkların ortadan kaldırılması ve ortak bilinçlerin bir araya gelmesinden oluşacak eşitlikçi, adaletli, özgürlükçü ve hoşgörülü bir devlet mekanizmasına da ancak demokratikleşme düşüncesi ile ulaşılabilir (Timuçin, 2004: 51-57).

3. TÜRK DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ VE KADIN HAKLARI

Bu süreci cumhuriyet öncesi ve sonrası şeklinde açıklamak çalışmamız açısından daha yararlı olacaktır. Cumhuriyet öncesi demokratikleşme hareketleri Tanzimat ile birlikte başlamıştır. Ancak bu süreçteki demokratikleşme hareketlerinde kadının yeri siyasi alandan ziyade toplumsal alanda belirlenmeye başlamıştır. Cumhuriyet sonrasında ise toplumsal alanda yer alan kadın siyasal alana doğru yol almaya başlamıştır.

3.1. Cumhuriyet Öncesi Demokratikleşme Çabaları ve Kadın Hakları

Tanzimat'ın modernleşme çabaları ve devamında Cumhuriyet Dönemi'nde yeni ulus inşasının içinde yeni ve batılı kadın inşası önem kazanmıştır. Evlenme, miras, eğitim konusunda ilk düzenlemelere Tanzimat Dönemi'nde yer verilmiştir. Ancak, anılan döneme kadın hukuku yönünden bakıldığında, Tanzimat sonrası kanunlaştırma hareketlerinin kadınlara bir yenilik getirmediği savunulmaktadır (Zihnioğlu, 2003 :51). Ancak sürece bakıldığında kadınlara hakları konusunda küçük birtakım düzenlemeler yapıldığı görülmektedir ki bunlar sürecin ilk adımları olarak değerlendirilebilir.

Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla başlayan modernleşme sürecinde laik ve çağdaş yasaların yapım sürecinde kadın, hukuksal düzenlemelerde en az yer alan toplumsal grubu oluşturur. Modernleşme sürecinde ilan edilen fermanlardan; Tanzimat (1839), Islahat (1856) ve Adalet (1875) fermanlarında kadına yönelik reformlardan söz edilmez. Kadına, bir birey olarak yer veren ilk hukuksal düzenleme Fransız vatandaşlık kanunu örnek alınarak hazırlanan ve İslam dünyasının ilk seküler vatandaşlık kanunu olarak nitendirilen Taaibiiyyet-i Osmaniye Kanunnamesi'dir (Aybay, 2004: 65-66).

Fransız, İngiliz ve Alman kanunlarıyla örtüşen Kanun'da vatandaşlığa yönelik olarak yapılan düzenlemelerde kadına da yer verilmiştir. Bu düzenlemelerden biri de ecnebi ile evlenen kadınların Osmanlı tabiiyetine geçebilmesi; Osmanlı vatandaşlığından çıkarılmış yada çıkmış kişilerin çocuklarının Osmanlı tabiiyetine devam edebilmesi; evlenen kadının kocasının tabiiyetine geçmesi şeklinde düzenlemelere rastlamak mümkündür (Aybay, 1980: 3-8).

Taaibiiyyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin yanı sıra bu süreçte kadınların kamusal alanda yer almasını sağlayan düzenlemeler de yapılmıştır. Bu düzenlemeler, 1845 yılında kadı önünde evlenme hakkı, orta ve yükseköğrenim görme hakkı, 1847 İrade-i Seniyye ve 1858 Arazi Kanunnamesi ile kız çocuklara erkek çocuklarla eşit miras hakkı, 1856 yılında kadınların köle ve cariye olarak alınıp satılmasının yasaklanması gibi birtakım değişiklikler yapılmıştır (Dulum, 2006: 18).

Kadınlara yönelik olarak yapılan bu düzenlemeler Osmanlı Devletinde toplumsal yapıda özellikle batılılaşma çabalarıyla ortaya çıkan değişimlerden beslenerek gelişme göstermiştir. Yaşanan bu gelişmeler dönemin şartları içinde değerlendirildiğinde kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması yönünde önemli adımlar olarak değerlendirilmelidir. Bu eşitlik siyasal alandan çok özellikle eğitim alanında bir dönüm noktasıdır (Kaçar, 2007: 45). Batı ile kıyaslandığından İslamiyet'in kadınlara daha fazla hak verdiği görülse de toplumsal alanda kadına biçilen rollerin bu hakları kullanmaya izin vermediği de bir gerçektir (Kurnaz, 1991: 93-134).

Türk modernleşme sürecinin önemli bir ayağını oluşturan II. Meşrutiyet dönemi ise; bu sürecin en önemli aşamalarından biri olarak kabul edilir. II Meşrutiyet Dönemi, Tanzimat'ın ilanından başlayarak siyasal ve toplumsal alanı yeniden şekillendiren ve Cumhuriyet rejiminin temellerinin inşa edildiği dönem olarak tanımlanabilir (Özkiraz ve Arslanel, 2011: 3).

Bu dönemde kadına eğitim alanında bir takım hakların verildiği bir dönemdir. Yapılan ilk düzenleme Tıbbiye Mektebi'nde ebelik kursları açılması olmuştur (Kurnaz, 2013). Bunun yanı sıra eğitim sistemini Batılı tarzda geliştirmek amacıyla 1857'de Maarif-i Umumi Nezaret'i (Eğitim Bakanlığı) kurulmuş ve bakanlığın ilk faaliyeti ise 1859'da kız öğrencilere yönelik ortaokul seviyesinde eğitim kurumunun açılması olmuştur (Van Os; 2001: 340). Geniş çaplı eğitim reformlarından biri de kızların eğitimine yasal zorunluluk getiren 1869 yılında Maarifi Umumiye Nizamnamesi'nin çıkarılmasıdır (Kurnaz, 1991:5). Kadına yönelik yapılan düzenlemeler devlet eliyle yapılması şeklinde olmakla birlikte aslında bilinçlendirme, bilgilendirme, harekete geçirme, yol gösterme şeklinde faaliyet gösteren birçok dernek ve dergi kadın inkılabının gerçekleşmesini sağlayacak başlıca araçlar olarak da kullanılmışlardır (Çakır, 1996: 316).

Cumhuriyet öncesi dönemde kadına yönelik olarak yapılan çalışmalar daha çok toplumsal alanda yapılmış ve bu dönemdeki kadın hareketleri de kadınları toplumsal yaşama ilgi duyması şeklinde yönlendirmiştir. Ancak bu dönemde kadın siyasal alana da yönelmeye başlamıştır. Özellikle II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte de kadının siyasete eğilimi oldukça artmıştır. Dönemin İttihat ve Terakki Partisi de bunu destekleyerek, İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi'ni kurmuş ve partiye kadın üye kabul etmiştir. Böylelikle kadını siyasete dahil edecek bazı adımlar atmıştır (Yüceler, 2008: 134).

Genel olarak yaşanan gelişmelere bakıldığında kadına yönelik haklar verilmesi ve kadının toplumsal alanda yer almasının sağlanması açısından bu alanın devlet tarafından çizilmesi aslında kadınlar üzerinde yeni bir "efendi"nin de ortaya çıkmasına yol açmıştır (Berktaş, 2001: 352). Bu noktada kadın demokratikleşmenin baş aktörü konumunda olurken devlet tarafından sağlanan imkanlarla bu sürece dahil edilmiştir. Bu geleneği Cumhuriyet sonrasında da görmek mümkündür.

3.2. Cumhuriyet Sonrası Demokratikleşme Çabaları ve Kadın Hakları

II.Meşrutiyet'ten itibaren demokratikleşme ve parlamentarizm siyasî düzenine doğru Cumhuriyet'in yeni ulus inşasında kadına toplumsal ve siyasi alanda birçok haklar verilmiştir. Türkiye'de kadın haklarının Batı ülkelerinde olduğu üzere tabandaki kadın gruplarının isteklerinin bir yansıması sonucu değil, siyasal elitin ülkeyi yönlendirme tercihinin sonucu olarak gündeme geldiği genel görüştür (Özbudun 1995: 172). Bu durum Osmanlı modernleşme sürecinden kalan bir gelenek olarak Cumhuriyet de devam ettiği görülmektedir. Ancak bu kadın hareketlerinin hiç olmadığı anlamına da gelmemektedir.

Bu hakların tepeden inme bir anlayışla getirilmesi düşüncesi yaygın kabul görmeye birlikte bu düşünceye karşı çıkan Arat'a göre (1998: 26), dünyayı şaşkına çeviren bu devrimci oluşum içinde kadınların yeri tartışıldığında 'kadın devrimi'ni kadınsız gerçekleşmesinin, kadın haklarının tepeden inme verilmesinin koşulları mevcut değildir. Ona göre Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, II. Meşrutiyet döneminde ülkenin çeşitli yerlerinde kadın haklarına yönelik olarak etkili mücadele eden ve bu amaçla yayın çıkaran kadın hareketleri bulunmaktadır. Bu düşünce değerlendirildiğinde kadınların demokratikleşme sürecinin hem konusu hem de aktörü olduğunu söyleyebiliriz.

Cumhuriyetin inşaa sürecinde birçok Avrupa ülkesinden önce Türkiye’de kadınlara haklar tanınmıştır. Kadınlar milletvekili olarak meclise girebilmiş fakat yönetimde yer alamamışlardır. Bu dönemi “devlet feminizmi” (Abadan, 1998: 328) olarak nitelendirenlerle birlikte tek parti döneminde mecliste bulunan kadın vekillerin parti değil “kadınların temsilcisi” olarak görüldüğü de ifade edilmektedir (Arat, 1998: 266). Ancak demokrasi unvanına sahip çıkan ülkelerde, yalnızca biçimsel eşitliği yaşamaktadırlar. Seçimlerde oy kullanma oranları erkeklerin oy kullanma oranıyla hemen hemen aynıken, kadınların oy kullanma hakkını kazanma tarihleri ne olursa olsun kadınlar ulusal politikadaki yüzde oranı çok düşük kalmaktadır (Phillips, 1995: 82). Bu ise biçimsel eşitliğin pratikte uygulama alanı bulmadığını göstermektedir.

Cumhuriyet rejimi kadınların kamusal alana çıkarak meslek sahibi olmalarını resmi ideoloji olarak benimsemiş bir rejimdir (Berktaş, 2002: 284). Bu amaçla Cumhuriyet döneminin en önemli gelişmelerinden biri 1914 yılına Türk kadınına yükseköğrenim imkânının verilmesidir (Kurnaz, 2013). Kadının siyaset, eğitim ve işgücü gibi değişik biçimlerde tanımlanmış kamusal alanlara çekilmesi devletin laik özelliklerinden birisi olarak tanımlanabilir (Bakacak, 2009: 633). Bu amaçla cumhuriyetin temel nitelikleri çerçevesinde kadının kamusal alanda yer almasına dair birçok yenilik aşama aşama kaydedilmiştir. 1917 yılında İsviçre medeni kanunu örnek alınarak hazırlanan Aile Hukuku Kararnamesi çıkarılmıştır. Bu kararnamede İsviçre Medeni Kanununun kadınlara yönelik olarak verdiği tüm hakların nerdeyse tümü Osmanlı kadınına da verilmiştir (Çaha, 2013: 6).

Siyasal anlamda kadınların siyasal örgütlenmelerine yönelik olarak 1923’te Kadınlar Halk Fırkası adıyla bir parti kurulmuştur. Bu parti II. Meşrutiyet’in dergi ve derneklerinde yetişen kadınlar tarafından kurulmuştur. Ancak henüz siyasi hakları elinde olmayan kadınların kurduğı bu partinin öncelikli hedefi siyasi olmamıştır. İlk olarak hedefleri eğitim, aile hukuku ve çalışma hayatıyla ilgili haklar konusunda kadınları bilgilendirme yönünde olmuştur (Gökçimen, 2008: 20).

Yasal anlamdaki gelişmelere baktığımızda ise bu dönemde önemli bir gelişme 1926 tarihinde İsviçre Medeni Kanunu’nu temel alan Türk Medeni Kanunu’nun kabul edilmesidir. 4 Ekim 1926 da yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu ile Türk kadını yeni medeni haklara sahip olmuştur (Konan, 2011: 167).

1924 Anayasasının ilk kabulünde kadın ve erkek siyasal açıdan eşit konumda değildi. Siyasi haklar erkek vatandaşlara verilmişti. Seçime katılabilmek 18 yaşını dolduran erkek vatandaşlara seçilme ise 30 yaşını dolduran erkek vatandaşlara verilen bir haktı. Ancak 1924 anayasasında yapılan bazı değişiklikler ile kadın siyasal alanda yer almaya başlamıştır.

Kadınlara siyasal anlamda ilk düzenleme 1930 yılında Belediye Yasası ile seçimlere katılabilmek imkanı tanımıştır (Gökçimen, 2008: 20). Yerel seçimlerde sandık başına giden kadınlar 1933 yılında Köy Kanununun bazı maddelerinde yapılan değişikliklerle seçilme hakkı konusunda ilk düzenlemeler yapılmış, köylerde kadınların köy muhtarı ve ihtiyar kuruluna seçilebilme ve seçilme hakkı verilmiştir (Konan, 2011: 167-168).

1924 Anayasasının 10 ve 11. Maddelerinde 1934 yılında yapılan değişikliklerle kadın ve erkek arasında siyasal anlamda eşitlik sağlanmıştır. Yapılan bu değişiklik ile kadın ve erkek ayrımı yapılmadan 30 yaşını dolduran her vatandaş milletvekili seçilebilecek, 22 yaşını dolduran her Türk, milletvekili seçebilecektir. Kadın ve erkeğin siyasal alanda eşit kılan bu düzenleme ile siyasal alanda biçimsel de olsa eşitlik sağlanmıştır. Ancak pratikte değişimin bu kadar hızlı olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Günümüzde bile hala kadının siyasal alanda erkeklere oranla çok fazla etkin olmadığını görmekteyiz.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte devlet tarafından kadınlara birtakım haklar vermesiyle, toplumsal alandaki konumları değişmemesine rağmen, devlet eli ile gerçekleşen ve bu düzenlemelere karşı kadınların ataerkil yapıyı sorgulamak yerine rejime övgüler dizdiği görülmektedir. Bu durum Osmanlı’dan bu yana devam eden kadınlar, Modernleşme-Batılılaşma projesinin araç-nesnelere haline gelmişlerdir (Doğan, 2010: 44). Bu durum ise kadına toplumsal alanda yüzyıllardır biçilen rollerin değişmemesinden kaynaklanmaktadır.

Günümüze kadar gelen süreçte kadına toplumsal ve siyasal alanda yapılan düzenlemeler ile hukuksal zeminde eşit konuma getirilmiştir. Ancak uygulamada bu eşitliğin sağlanamadığını söyleyebiliriz. Bu nedenle

1980'lerden sonra kadınlarla ilgili yüzyıllardır süren eşitlik mücadelesinde siyasal ve toplumsal alanda eşitliğin sağlanması adına adımlarına devam etmiştir. 1 Mart 1980 tarihinde imzalanan Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini Türkiye 1985 yılında onaylayıp 19 Ocak 1986 tarihinde yürürlüğe koymuştur (KSGM, 2013: 1). Sözleşme; kadınların siyasal kararlara katılım hakkının genel çerçevesini tanımlamakta ve eşit katılımı sağlamak için taraf devletlere özel önlemler alma zorunluluğunu getirmektedir (TUSİAD, 2000: 230).

Türkiye'nin taraf olduğu kadın hakları ile ilgili değinilmesi gereken bir sözleşme de 18 Ekim 1961'de imzalanmış ve 26 Şubat 1965 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi (Avrupa Sosyal Şartı)'dır. Sözleşmeye göre çalışan kadınların korunma hakları, kadın-erkek ayrımı yapılmadan birçok sosyal ve ekonomik alanda bireylere tanınması gereken haklar belirtilmiş ve güvence altına alınmıştır.

Uluslararası alanda yapılan düzenlemeler yanında ulusal düzeyde ise 1990 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) kadın politikaları geliştirmek amacıyla kurulmuştur. Genel Müdürlük sorunların parlamentoya taşınması ve kadınlar lehine kararlar alınması konusunda etkili çalışmalar yürütülmektedir (KSGM, 2013: 1).

Kadın ve erkeğe yönelik düzenlemelerin yer aldığı Türk Medeni Kanunda da değişiklikler yapılmıştır. 1 Ocak 2002 tarihinde yapılan değişikliklerle, karı ve koca arasındaki eşitlik ilkesi gereği kadın-erkek eşitliğini sağlayan, kadınları aile ve toplum içerisinde erkekler ile eşit kılan, cinsiyet ayrımcılığına son veren, kadın emeğini değerlendiren düzenlemeler getirmiştir (Ulus, 2013:163-165). Kanunla getirilen en önemli değişiklik aile reisliği ile ilgilidir. Aile reisi kocadır ifadesi çıkarılarak evlilik birliğini eşler beraber yönetirler ifadesi getirilmesi ataerkil yapılanmanın yasal yollarla ortadan kaldırılması anlamını ifade etmektedir. Kanun genel olarak değerlendirildiğinde medeni haklarda erkek egemen yapının yıkılarak kadın ve erkeğin eşit statüye kavuşmasını sağlamıştır.

Çalışma hayatına ilişkin olarak 10 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe konulan yeni İş kanununda düzenlemeler yapılmış ve İnsan hakları bakımından İşçi- İşveren ilişkisinde cinsiyet dahil hiçbir nedenle ayırım yapılamayacağı düzenlenmiştir

Son dönemde yapılan anayasa değişikliklerine baktığımızda ise, 2001, 2004 ve 2010 yıllarında yapılan değişiklikler şöyledir:

- Madde 10- Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek cümle: 7/5/2010-5982/1 md.)
- Madde 41- 3/10/2001 tarih ve 4709 sayılı Kanunun 17 nci maddesiyle "ve eşler arasında eşitliğe dayanır"ibaresi eklenmiş ve metne işlenmiştir.
- Madde 66- Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür İbaresini kaldırılmıştır (Mülga cümle: 3/10/2001-4709/23 md.)

Tüm bu düzenlemeler ile birlikte siyasal alanda eşitliği 1934'lerde kazanan kadının toplumsal alanda da yasal düzenlemeler ile eşit konuma getirilmesi uzun bir zaman diliminde gerçekleşmiştir. Siyasal alandaki pratikte yaşanan sorunların kaynağını da aslında toplumsal düzenlemelerin eksikliğinde aramak yanlış olmayacaktır. Kamusal alanda var olma mücadelesi veren kadının yasal engeller karşısında bu mücadelede geride kalması başarısızlık olarak da algılanmamalıdır.

Geçmişten bu yana süregelen geleneksel muhafazakar kadınların kamusal alanda var olma mücadelesi aslında Türkiye'deki sosyolojik ve kültürel modernleşmenin bir başarısı olarak görülebilir. Modern dünyanın sosyal yaşamın tüm dinamiklerini aileden kamusal alana taşıdığı göz ardı etmemek gerekmektedir (Çaha, 2013: 13). Ancak gelinen bu nokta tüm bu düzenlemeler dikkate alındığında nüfusun yarısını oluşturan kadınların, demokrasinin en temel unsuru olan temsil ve katılım oranlarının istenilen düzeyde olmaması yalnızca kadınlar ya da toplumsal bir sorun olarak kadın erkek eşitliği açısından değil, aynı zamanda Türk demokrasisi açısından da büyük bir sorun teşkil etmektedir (Kabasakal, 2007: 47).

Ulusal politikalara katılma bir her şeyden önce bir siyasal davranış gösterisidir, ayrıca bir karar verme işlemini de içermektedir. Artık erkeklerin yanında siyasal davranışın ana ögesi olan kadının, eğitim, kitle haberleşme araçlarından yararlanma, gelir gibi siyasal katılmayı etkileyen unsurlar bakımından elverişli ülkelerde dahi söz konusu eşitliğin henüz sağlanamadığı yapılan siyasal davranış araştırmalarında görülmektedir (Tokgöz, 1979: 16).

Kadının siyasal alan yanında toplumsal alanda da etkin rol oynaması ekonomik anlamda kadını toplumsal alanda erkekle eşit bir yapıya getirirse de konuya farklı bir bakış açısı ile yaklaşan Marksist anlayışı da kapitalizmin kadını özgür kılmak için değil, onu erkekten daha fazla sömürmek için aile yuvasından çekip çıkardığını ve toplumsal üretime ittiğini ve bu nedenle “kadını aileye hapsedmek için dikilen ahlaki, politik, hukuki ve ekonomik engelleri devirmemeye çok dikkat edildiğini” iddia etmektedir (Engels, 1986: 90). Konuyu bu bakış açısı ile ele aldığımızda demokratikleşme olgusunda kadının araç olarak kullanıldığı yargısını çıkarmak gerekecektir. Ancak her ne kadar araç olarak kullanılsa da kadın demokratikleşme sürecindeki yeri ekonomik haklara paralel olduğu gerçeğini göz ardı edemeyiz. Bu düşünce yapısındaki Lenin’in sürekli ve eksiksiz demokrasinin sağlanmasında kadınlar, genel olarak politik hayata serbestçe katılmasının gerekliliği ifadesi ile konunun ekonomik ve siyasi olarak ayrıştırıldığını gözler önüne sermektedir.

Bunun yanı sıra Çaha (2013: 4), kadın hareketleri ile ekonomik hayata katılım arasındaki bağlantıyı eğitim imkânı ile açıklamaktadır. 19 yy. kadın hareketinin kökleşme dönemi olarak nitelendirilmekle birlikte bu dönemde kadınların henüz siyasal bir kimlik kazanmadığına, sadece ekonomik alanda etkinliği ön plana çıkmıştır. Özellikle eğitim alanında yapılan düzenlemeler ile kadına eğitim hakkının verilmesi kültürlü kadın unsurunun 19 yy ikinci yarısında yükselişe geçtiğine dikkat çekmiştir. Bu dönemde Osmanlı aydın kesiminin de batı ile kurulan ilişkiler sırasında Tğrk kadının iyi bir eğitim alması noktasında görüş birliğinde olduğunu ifade etmiştir (Dinçkol, 1998: 44).

4. SONUÇ

Demokratikleşme bir süreçtir ve bu süreç şartlar değiştikçe dinamizmini koruyan bir yapıya sahiptir. Türk demokratikleşmesi Tanzimat’tan bu yana batı eksenli olmuş ve deyim yerindeyse demokratikleşme hareketleri devlet eliyle gerçekleşmiştir. Demokratikleşme süreci içinde mücadele barındıran bir süreç olmasına karşın bizde ki uygulaması süreci devlet politikası haline getirmiştir. Her ne şekilde olursa olsun demokratikleşme süreçlerinde öne çıkan kavram “eşitlik” olmuştur. Bu eşitliğin sağlanmasında baş aktör ise kadın unsuru olmuştur.

Türk modernleşmesini ve dolayısı ile demokratikleşmesini Tanzimat’tan bu yana ele aldığımızda demokratikleşmenin önemli aktörlerinden birinin “kadın” olduğu görülmektedir. Tanzimat’la birlikte başlayan batılılaşma çabalarında ilk olarak kadının toplumsal alanda varlığı hissedilmiştir. Bununla birlikte devam eden süreçte kadının eğitim hakkını kazanması, ekonomik hayata dahil olması ve siyasal alanda etkinliğine yönelik haklar verilmiştir. İster Osmanlı’nın son dönemi olsun ister Cumhuriyet döneminde demokratikleşme adına yapılan çalışmalarda kadına yönelik düzenlemelere muhakkak rastlanmaktadır. Aslında olay Türkiye açısından da değil diğer dünya devletlerinde de demokratikleşme sürecinde kadın ister araç olsun ister aktör önemli bir yere sahiptir. Kadın unsurunu görmezden gelecek bir demokratikleşme sürecinden bahsedilemez.

Ancak yapılan araştırmalara bakıldığında, kadın ve erkeğin haklar açısından eşit olsalar dahi, kadının siyasal alanda etkinliğinin erkek nüfusa göre çok gerilerde olduğu tespit edilmiştir. Kadının toplumsal statüsü gereği onu bu alana erkek nüfus kadar etkili kılamayacağından demokratikleşme sürecinde “kadın” unsuru da her zaman var olacağı açıktır.

KAYNAKLAR

- 1982 Anayasası,
<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Asp?MevzuatKod=1.5.2709&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>
- 4857 İş Kanunu, Resmi Gazete, Tarih: 10 Haziran 2003, Sayı: 25134,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030610.htm>
- ABADAN -Unat, Nermin (1998). "Söylemden Protestoya:Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Dönüşümü", içinde:75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- AFŞAR TİMUÇİN (2004). *Demokrasi Bilinci*, İstanbul: Bulut Yayınları.
- ARAT, Yeşim (1998). "Türkiye'de Kadın Milletvekillerinin Değişen Siyasal Roller, 1934-1980", içinde:75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- ARAT. Necla (1998), "*Aydınlanmanın Kadınları*", İstanbul: Cumhuriyet Kitap Kulübü
- Avrupa sosyal Şartı, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/sosyalsart.pdf>
- BAKACAK, Ayça Gelgeç (2009), Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 44, 627-638.
- BARBER, Benjamin (1995), *Güçlü Demokrasi: Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset*, (Çev. M. Beşikçi), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BERKTAY, Fatmagül (2001), "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Feminizm", (Editör Mehmet Ö. Alkan), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyetin birikimi*. İstanbul: İletişim Yayınları 348-361.
- BERKTAY, Fatmagül (2002). "Doğu ile Batının Birleştiği Yer: Kadın İmgesinin Kurgulanışı". (Editör Uygur Kocabaşoğlu), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Modernleşme ve Batıcılık, Cilt 3*, İstanbul: İletişim Yayıncılık. 275-285.
- ÇAHA, Ömer (2013). *Türkiye'de Kadın Hareketinin Tarihi: Değişen Bir şey Var mı?*. www.fatih.edu.tr/~omercaha/Makaleler/.../KadınınTarihi.doc , Erişim Tarihi: 08.03.2013
- ÇAKIR, Serpil (1996). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- DEMİR, Nesrin (2010), "Demokrasinin Temel İlkeleri ve Modern Demokrasi Kuramları", *Ege Akademik Bakış*, 10(2) 2010, ss. 597-611
- DEMİR, Nesrin (2010), "Demokrasinin Temel İlkeleri ve Modern Demokrasi Kuramları", *Ege Akademik Bakış*, 10(2) 2010, ss. 597-611
- DİNÇKOL, Bihterin Vural (1998)."Kadının Hukuksal Statüsünün Tarihsel Gelişimi" (Editör: Oya Çitçi). 20. *Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı Bildirileri*. Ankara: TODAĞE. 36-50.
- DOĞAN, Nuray (2010). *Türkiye'de Modernleşme Sürecinde 1990'lar Sonrası Muhafazakar Kadın Örgütlenmeleri*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- DULUM, Sibel (2006). *Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)*. Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir
- ENGELS, Friedrich (1986). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, İstanbul: Sol Yayınları.
- GÖKÇİMEN, Semra (2008). "Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi". *Yaşam Dergisi*, (Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 2008)10, 5-59.
- GÖZLER, Kemal (2001), *Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- GÖZLER, Kemal (2001), *Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları
- KABASAKAL, Sinem (2007). *Türkiye'de Kadının Siyasal Karar Alma Süreçlerine Katılımı: Celal Bayar Üniversitesi Örnek Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- KAÇAR, Özge (2007). *Toplumsal Cinsiyet Ve Kadının Konumu: Türkiye'de Yakın Zamanlardaki Değişimi Anlamak*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- KONAN, Belkıs (2011). *Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci*. <http://www.law.ankara.edu.tr/dergi/AUHF-60-01/AUHF-2011-60-01-konan> , Erişim Tarihi: 10.02.2013
- KURNAZ, Şefika (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını: (1839-1923)*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı.
- KURNAZ, Şefika (2013). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadınların Eğitimi*. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimler/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/143/14.htm , Erişim Tarihi: 19.03.2013
- O'DONNELL, Guillermo (1996), "Illusions About Consolidation", *Journal of Democracy* 7(2), pp.34-51.
- ÖZBUDUN. Sibel (1995), *8 Mart'tan 8 Mart'a Mı?*, İstanbul: Diyalektik Yayınları,
- ÖZKİRAZ, Ahmet ve Arslanel Nazan (2011). II. Meşrutiyet Dönemi'nde Kadın Olmak. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1), 1-10
- PHİLLİPS, Anne (1995). *Demokrasinin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis yayınları
- PRZEWORSKİ Adam; "Some Problems In The Study Of The Transition To Democracy", Der.Guillermo O'Donnel, PhiUppe C.Schnitter, Laurence Whitehead, *Transition From Authoritarian Rule: Comparative Perspectives*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1986, s.56-57.
- RONA Aybay (1980), *Kadının Uyrukluğu Üzerinde Evlenmenin Tesiri*, Ankara: SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi.
- RONA Aybay (2004). *Vatandaşlık Hukuku*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- SCHUMPETER, A.(1968), "Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi", (Çev. Dr.Tunay Akoğlu), Varlık Yayınevi, İkinci Basılış, Ankara.
- SELÇUK, Sami (1999), *Demokrasiye Doğru*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

TOKGÖZ, Oya (1979). *Siyasal Haberleşme ve Kadın*. Ankara, Sevinç Matbaası,

TOKGÖZ, Oya (1979). *Siyasal Haberleşme ve Kadın*. Ankara: Sevinç Matbaası.

ULUSAN, İlhan (2013). *Türk Medeni Kanunu'nun Dünü ve Bugünü*.
http://www.iku.edu.tr/EN/iku_gunce/HukukC1S1_2/HukukGunceC1S1_153.pdf , Erişim Tarihi:
15.03.2013

VAN OS, Nicole A.N.M. (2001). "Osmanlı Müslümanlarında Feminizm". (Editör: Mehmet Ö. Alkan), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*. İstanbul: Gletişim Yayıncılık. 335-347.

www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/2012/trde_kadinin_durumu_2012_ekim.pdf ,
Erişim Tarihi: 06.03.2013

www.ksgm.gov.tr Erişim: 20.03.2013

YAYLA, Atilla (2004), *Siyasi Düşünce Sözlüğü*, Ankara: Adres Yayınları.

YÜCELER, Saime (2008). *Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının Tanınması*. (14), 131-151.

ZİHNİOĞLU, Yaprak (2003). *Kadınsız İnkılap*: İstanbul, Metis Yayınları.